

The level of freedom of the media from political elites and the state becomes significantly relevant in the society.

Keywords: information, information society, the media, government agencies, political communication.

Бондарчук О.В., аспірант кафедри політології Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), olegbod@i.ua

Взаємозв'язок влади і мас-медіа

Рассмотрена взаимосвязь органов государственной власти и СМИ как фактора реализации информационной политики в Украине. Проанализировано, что деятельность СМИ в демократическом обществе – один из самых влияющих факторов влияния на политическую среду, а качество информационных технологий и их использования все более определяют характер политической жизни, вопрос о взаимосвязи власти и масс – медиа, степень свободы СМИ от политических элит и государства приобретает значительную актуальность в обществе.

Ключевые слова: информация, информационное общество, СМИ, органы государственной власти, политическая коммуникация.

* * *

УДК 004.02:323.2

Клим І.М.

кандидат політичних наук, викладач, Івано-Франківський національний медичний університет (Україна, Івано-Франківськ), decoledgo@ukr.net

Аналіз сутності понять політичного занепаду та політичного розкладу в сучасній політології

Метою статті є визначення суттєвих ознак понять політичного занепаду та розкладу і їх відмінностей від інших явищ у сучасній політичній науці. Завданнями статті є: 1) Описати еволюцію розуміння процесу погіршення політичного функціонування згідно з різними періодами його дослідження у політичній думці сучасності; 2) Визначити сутність понять «політичний занепад» і «політичний розклад» у творах сучасних суспільствознавців; 3) Проаналізувати відмінності між термінами «політичний занепад» і «політична криза»; 4) Узагальнити чинники виникнення процесів політичного занепаду і політичного розкладу та засоби запобігання появи останніх згідно з поглядами, поширеними у сучасному суспільствознавстві. Зроблено висновок, згідно з яким політичний занепад є тривалим процесом погіршення політичного функціонування ніж політична криза. Головними його чинниками появи процесів політичного занепаду і політичного розкладу є протиріччя капіталістичної соціально-економічної формації та труднощі політичної модернізації і зміна можливостей держави у сучасному суспільстві. Основні методи запобігання його виникненню подібні до тих, які використовуються для недопущення виникнення політичної кризи.

Ключові слова: політичний занепад, політичний розклад, політична криза, легітимність політичної влади, політична модернізація, національна держава.

Політичні конфлікти, кризи, нестабільність та розпад держав так чи так стають причиною значних проблем і страждань для людства, оскільки, мова йде про зникнення чи значне послаблення інститутів, які до певної міри задовольняли різні базові потреби величезних груп людей. Це стосується і України, як державного утворення яке переживає явища досить гострої політичної нестабільності, котрі з'явилися після доволі довгого хоч і такого, котрий подекуди переривався, періоду сталого функціонування інститутів державної влади та відносно міцної легітимності останніх. Слід зауважити, що політичний занепад та розклад, як і політична криза, є досить не окресленими та широкими, щодо тлумачень у науковій літературі, поняттями. Тому розуміння сутності, динамічних та статичних складників явищ політичного занепаду і розкладу як дуже тривалих процесів погіршення функціонування елементів політичної системи, зокрема політичного режиму може стати підґрунтям для ефективного подолання і запобігання появи цього явища, або ж, принаймні зменшення його деструктивних наслідків.

Питаннями сутності явищ погіршення процесу політичного функціонування загалом цікавилися такі вітчизняні науковці, як А.Черняк, Ю.Мацієвський і О.Романюк, зарубіжний науковець П.Свеннсон. Особливості інтерпретації поняття «занепаду» держави та чинники вказаного процесу були предметом розгляду австралійського вченого Б.Карпферера та норвезького дослідника Б.Е. Бертелсема. Британський політолог Г.Тіктін провів аналіз відмінностей між поняттями «криза» та «занепад» у суспільному, зокрема політичному житті. Американський політолог С.Гантінгтон звернув увагу на детальне визначення сутності політичного розкладу як явища політичного життя. Однак, необхідно узагальнити всі риси згаданих понять та особливості розвитку поглядів щодо їхніх чинників, наслідків дії, засобів запобігання їхньому виникненню чи їхнього врегулювання.

Метою статті є визначення суттєвих ознак поняття політичного занепаду та розкладу і їх відмінностей від інших явищ у сучасній політичній науці. Згідно мети висунуті наступні завдання: 1) Описати еволюцію розуміння процесу погіршення політичного функціонування згідно з різними історичними періодами його дослідження у світовій політичній думці; 2) Визначити сутність понять «політичного занепаду» і «політичного розкладу» у творах сучасних суспільствознавців; 3) Проаналізувати відмінності між термінами «політична криза» і «політичний занепад» у політичній думці сучасності; 4) Узагальнити чинники останнього та засоби його врегулювання для згідно з поглядами поширеними у сучасному суспільствознавстві.

Загалом, поняття занепад і розклад є досить тотожними науковими термінами. Однак, перший з них більше застосовується у західній філософії та соціології. При цьому, британський культуролог О.Беннетт вживав термін «політичний занепад», вказуючи на гострі протиріччя капіталістичної суспільно-економічної формації, такі як економічні кризи і уникнення політичного контролю над приватними власниками [5, с. 142–147]. Слід виокремити три періоди історії дослідження політичних занепаду і розкладу та їхніх різновидів в історії світової політичної думки 1) Традиційний (до XIX століття); 2) Модерний (XIX – 1-ша половина XX ст.); 3) Сучасний (з 2-гої половини XX ст.). Для періоду політичної думки, який існував до початку XIX ст. мислителі цікавилися передусім факторами котрі спричинюють занепад, а не самою сутністю цього явища, хоча воно завжди вважався періодом політичного циклу. Для них чинниками явища політичного занепаду були переважно ті, які пов'язані із особистою (особливо це стосується правлячого угруповання) та суспільною мораллю, зокрема політичною психологією населення, в тому числі й окремих індивідів. Занепад у політиці уявлявся, також як послаблення належного рівня існування цілого суспільства, тої чи іншої цивілізації, стану міцності її основоположних цінностей. Для Жан-Жака Руссо, чинниками, а також, ознаками суспільного і політичного занепаду є надмірний пошук дешевих задоволень і забуття особою прагнення до автентичного вираження своєї особистості. Едмунд Берк вважав такими чинниками відмову від власної культурної унікальності, яку забезпечують традиційні інститути та установи на користь формальної і такої, яка применшує всі інші суспі-

льні ознаки, рівності, а Фрідріх Ніцше – відмову сучасної людини від бажання посилено прагнути, застосовувати індивідуальну волю та намагатися бути господарем життя [12, с. 234].

З часу появи утопічних соціалістичних вчень XIX ст. та марксистської концепції суспільного розвитку, суспільний чи політичний занепад пояснювалися як періоди виникнення і активізації діяльності суспільних сил який веде до зміни як суспільно-економічного ладу так і політичного режиму. У даному випадку, це явище не було визначене, як послаблення здатності політичного суб'єкта зберігати в належному стані свої функції, або як спроможність системи належно узгоджувати взаємодію своїх компонентів. Дослідження стосувалося тільки виокремлення причин виникнення даного процесу. Суспільний і політичний занепад, також, не був відокремленим предметом дослідження, а частиною вчення про соціально-економічну формацію. Зміни відбулися в 2-й половині XX ст. Це пов'язано з наступними факторами: 1) Розвитком і набуттям популярності структурно-функціонального та системного теоретико-методологічних підходів у політології з його спрямованістю на вивчення абстрактного функціонування політичної системи; 2) Початком досліджень політичної кризи як явища; 3) Появою немарксистських концепцій революції, згідно з якими економічний фактор не є основним у виникненні соціальних революцій.

При цьому, поняття політичного занепаду ще не досить часто досліджується. Повного його визначення не існує, а саме воно, подекуди, ототожнюється з терміном «політична криза». Окрім того, саме словосполучення «політичний занепад», переважно не відокремлене від поняття занепаду суспільного. Загалом, у західній науці занепад вважається явищем гіршим ніж криза, тому що вказує на приховані і непомітні тенденції послаблення і загрози для політичної системи, а криза показує тільки на дуже тяжкий і зовнішньо помітний стан останньої [16]. Загалом, ці явища деколи вважаються досить пов'язаними та існують за допомогою один одного, як це продемонстровано на прикладі процесу заміни старих технічних засобів більш прогресивною у технологічному відношенні, який відбулося через занепад перших [10, с. 94]. Однак, у цьому випадку, вважається що занепад як повне протиставлення і виключення прогресу є можливим лише в тому випадку коли той чи той соціальний або політичний актор не бажав зробити доступну для його волі дію, спрямовану на прогресивний розвиток галузі життя суспільства [10, с. 106].

«Словник понять історичних понять» визначив термін «занепад» передусім як втрата згоди у суспільстві, яка призводить до порушень у житті останнього [11, с. 99]. Окрім того, там вказується на термін «політичний занепад», котрий згідно з думкою західного дослідника П.Барка означає втрату політичної влади [11, с. 100]. Однак, тут не є вказано на процесуальний характер даного явища. Американський політолог С.Гантінгтон ототожнював політичний занепад із однойменними кризами та нестабільністю, а також – із явищами погіршення соціально-економічних показників [3, с. 24–94]. Також він є одним з не багатьох західних політологів, котрі дали визначення політичному розкладу. Згідно з С.Гантінгтоном, останній є «виродженням» політичної системи, яке, у свою чергу, є своєрідною «платою» за

швидку соціальну та економічну модернізацію [8, с. 415]. Сучасна українська дослідниця А.Черній вважала що поняття «кризогенність» охоплює як можливість, так і необхідність потрапляння певної політичної системи у стан політичної кризи, як стадії політичного конфлікту [4, с. 4]. Таким чином, згаданий термін теж може бути у деякій мірі тотожним поняттю політичного занепаду.

Зарубіжні науковці Ш.Д. Човдгурі та Дж.Р. Ленг стверджували, що незважаючи на відмінність явищ кризи і занепаду щодо рівня інтенсивності короткострокової загрози для цілісності системи, вони все ж є двома різновидами неналежного рівня функціонування останньої, що, у свою чергу, зближує ці два поняття. При чому, криза є більш небезпечним назовні викликом для системи, однак може мобілізувати функції останньої задля врегулювання кризової ситуації. Занепад, навпаки, будучи більш тривалим і непомітним процесом з назовні «м'якими» виявами негативного впливу на системне утворення може скоріше призвести до дезінтеграції системне утворення, яке не звикає виявляти деструктивні для нього тенденції розвитку [16]. На думку Г.Тіктіна, даний процес може не бути шкідливим для політичної і соціально-економічної системи, однак вона повинна витрачати значні труднощі для усунення наслідків останнього [20]. Окрім того, існуюча суспільно-економічна формація в результаті дії такого процесу все тяжче може знаходити перехідні форми однойменного способу виробництва задля свого відновлення у класичному вигляді [14, с. 5]. Занепад є не стільки старінням системи, скільки порушенням дії базових законів її існування та функціонування [13, с. 173]. В основному науковець зазначав, що занепад, як поняття є загалом тривалим процесом, і кризи, зокрема і в політичному житті, як це було у Римській імперії, є складовими останнього.

Слід зауважити, що певну проблему щодо вивчення концепції політичного занепаду становить визначення співвідношення його змісту зі змістом терміну «політична криза». Загалом, у вітчизняній політичній науці, кризовий процес у політиці переважно розуміється як стадія політичного конфлікту. Згідно з українським науковцем Ю.Мацієвським «політична криза» загалом виступає як нездатність політичної влади ефективно діяти у період загострення політичної нестабільності [1, с. 158]. У зарубіжних дослідників Г.Алмонда, С.Верби, і Б.Беррі і П.Свенсона політична криза пов'язана з менше чи більше небезпечними викликами щодо функціонування політичного режиму [19]. В українській науці, існують погляди згідно з якими поняття занепаду і кризи частково ототожнюються [2, с. 1]. В результаті об'єднання розуміння кризи як стадії політичного конфлікту, явища у котрому виражені процеси послаблення і викликів для політичних системи і режиму можна визначити, що криза є нездатністю політичної влади ефективно та оперативно реагувати на запити суспільства, що призводить до нових та загострення старих політичних конфліктів і приводить у дію механізм делегітимації і занепаду політичного режиму. Досить поширеними у західній науці є, також, розуміння політичної кризи як небезпечної ситуації для політичної системи, чи її складових. Г.Тіктін відзначав помилковість ототожнення явищ кризи і занепаду представни-

ками сталінської традиції у марксистській соціальній філософії [20]. Економіст вважав чинником політичного занепаду та криз, як періодів його загострення, саме прагнення капіталізму забезпечити свою стабільність. Нові форми цього пристосування, наприклад, розширення політичних прав і державне регулювання економіки, не дають змогу цього зробити.

Слід зауважити, що у Б.Карпферера та К.Бертелсена термін «криза держави» так само, як і поняття «занепаду національної держави» у японського спеціаліста з менеджменту К.Омае, мають подібні чинники і відображають одне й те саме явище [9, с. 4; 8, с. 78]. Це є одним з небагатьох випадків, коли поняття політичних кризи та занепаду ототожнюються. Інколи, політична криза, зокрема, з точки зору представників структурного функціоналізму, є звичайною дисфункцією політичної системи і виконанням її інститутами невластивих завдань [15, с. 191]. Такі представники новітньої західноєвропейської філософії, як К.Оффе та Ю.Хабермас відзначали наростання кризи легітимності, яка містить у собі риси подібні до явищ занепаду сучасної ліберальної держави і пояснювали її з точки зору нео-марксистської політичної філософії. Схожість даної кризи, яка все ж є нездатністю політичного угруповання ефективно задовольняти суспільні інтереси, є те, що вона має досить довгий період розвитку, який здатен тривати десятиліттями. Дана криза є викликанною економічними та соціально-класовими чинниками. Згідно з К.Оффе основними факторами процесу політичного занепаду є суперечність між підтримуваним правлячою елітою індивідуалізмом приватного підприємництва і колективістськими цілями ринкової економіки, а головне – протиріччя між бажанням приватних власників накопичувати власний капітал і необхідністю політичної еліти посилювати свої виборчі позиції у демократичному суспільстві через збільшення державного втручання у ринкову економіку [18].

За Ю.Хабермасом, основними чинниками кризи легітимності як дуже тривалого процесу, який, до певної міри, також є різновидом занепаду, є наступні: 1) Посилення державного регулювання економіки, і, як наслідок, переміщення всіх труднощів стихійного функціонування ринкової економіки у сферу державного бюджету; 2) Пов'язана з попереднім чинником зміна об'єкту невдоволення мас населення із накопичувальною, і такою що є морально злого, економічної, політики правлячого суспільного класу на такий же політичний курс правлячого угруповання, у випадку невдачі запровадити ефективні заходи щодо згаданого вище регулювання економіки [17]. За С.Гантінгтоном фактором політичного розкладу є одночасне прагнення людьми які підтримують політичні системи, що модернізуються, інтегруватися у них за допомогою способів, які, у свою чергу, підривають моральні основи цих же системних утворень. Це стосується, зокрема, корупції [15, с. 210, 290]. Одним із принципів запобігання переростання наслідку будь-якої важливої політичної зміни у процес занепаду в західній науці вважається забезпечення політичної легітимності. Це відноситься як до її структурного складника, пов'язаного зі створенням політичних організацій і процедур щодо управління конфліктом, як наприклад вибори чи діяльність громадських організацій, так і до базованого на суспільному консенсусі щодо

цих установ та процедур складника установочного, котрий є більш ірраціональним і повинен розвиватися одночасно з розбудовою останніх [6, с. 7–9]. Засобами недопущення політичного занепаду і політичного розкладу у сучасному суспільствознавстві передусім вважають ті, котрі відносяться і до запобігання виникненню політичних криз. Зокрема, одним із них є розвиток кризового менеджменту, здатності виявляти чинники найбільш непередбачуваних кризових явищ, прихованих причин і виявів погіршення діяльності політичних інституцій, їхніх застарілих елементів та способів діяльності.

Таким чином, порівняно з традиційним і модерним підходом до політичного занепаду у сучасній політології значно зросла увага до економічних і до більш складних політичних його факторів. Саме поняття політичного занепаду визначається як тривалий, порівняно з політичною кризою, процес погіршення функціонування політичної системи. Також, цей процес є, в основному, менш помітним у порівняно зі згаданою кризою. Значну роль відіграє нео-марксистський підхід щодо визначення основних чинників політичного занепаду і розкладу і цими факторами вважаються економічні, які пов'язані з функціонуванням регульованої державою вільної ринкової економіки. Також, до основних факторів виникнення явищ політичного занепаду і розкладу належать труднощі політичної модернізації і зміни можливостей національної держави у суспільстві. Методи запобігання появі згаданих явищ є подібні до тих, які застосовуються для недопущення виникнення політичної кризи. Подальшого дослідження потребує вироблення і вдосконалення типологізації процесів політичного занепаду і розкладу, визначення та узагальнення їхніх особливостей як згідно з історичними періодами так і відмінностями всіх сучасних країн світу.

Список використаних джерел

1. Мацієвський Ю. Політична криза: теоретичний аналіз / Ю.Мацієвський // Наукові записки. Серія «Політичні науки». «Демократичний транзит в Україні: підсумки електорального циклу 2004–2007 рр.». – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». – 2008. – Вип.3. – С.146–161.
2. Сапа Н.В. Компаративний аналіз світового та вітчизняного досвіду антикризового державного управління / Н.В. Сапа // Держава та регіони. Серія: державне управління. – 2011. – №1. – С.115–119.
3. Хантінгтон С. Политический порядок в меняющихся обществах / Семьюэл Хантінгтон; [Пер. с англ. В.В. Рокитянского]. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.
4. Черній А.Л. Чинник кризовості у трансформованні суспільно-політичних систем перехідного періоду: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.04. «Політичні проблеми міжнародної системи та глобального розвитку» / А.Л. Черній. – К., 2004. – 18 с.
5. Bennett O. Cultural Pessimism: Narratives of Decline in the Post-Modern World / Oliver Bennett. – Edinburgh University Press, 2001. – 216 p.
6. Dickerson M.O. Whose North Political Change, Political Development and Self-Government in the Northwest territories / Mark O. Dickerson. – UBC Press, 1992. – 233 p.
7. Harmlund P.A. Liberal International and the decline of State: The Thought of Richard Cobden, David Mitrany and Kenichi Ohmae / Per A. Harmlund. – Palgrave Macmillan, 2005. – 240 p.
8. Huntington S. Political Development and Political Decay / Samuel Huntington // World Politics, 1965. – Vol.17, No 3. – P.386–430.
9. Karpferer B. Crisis of State: War and Social Upheaval / Bruce Karpferer, Bjorn Enge Bertelsen. – Berghen Books, 2013. – 338 p.
10. Levesque S. Thinking historically: Educating students for 21st Century / Stephane Levesque. – University of Toronto Press, 2009. – 240 p.

11. Ritter H Dictionary of concepts in history [Електронний ресурс] / Harry Ritter. – Greenwood publishing Group, 1986. – 490 p. – Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books?id> – Назва з титул. екрану.
12. Smith B.A. Nostalgia, Memory and Decline at the Dawn of Modern Political Thought / Brian Andrew Smith. – ProQuest, 2008. – 260 p.
13. Ticktin H. Origins of the Crisis in the USSR: essays on the Political Economy of a Disintegrating System / Hillel Ticktin. – M.E. Sharp, 1992. – 192 p.
14. Ticktin H. The Crisis and the Capitalist system today / H.Ticktin // *Marxism & the Global Financial Crisis*. – Routledge, 2013. – P.1–20.
15. Zimmermann E. Political Violence, Crises and Revolutions (Routledge revivals): Theories and Research // Ekkart Zimmermann. – Routledge, 2013. – 810 p.
16. Chowdhury Sh.D Crisis, Decline and Turnaround. A test of Competing Hypotheses for short-term performance improvement in small firms [Електронний ресурс] / Shamsud D.Chowdhury, James R.Lang // *Journal of Small Business Management*. – 1999. – Vol.31. – Режим доступу: [dociu www.questia/google scholar.gst?dociu=5000253347](http://www.questia.com/doc/5000253347) – Назва з титул. екрану.
17. Habermas J. The theorems of Legitimation Crisis [Електронний ресурс] / Jurgen Habermas // translated by Thomas McCartney. – Boston, Beaconpress, 1975. – P.68–75. – Режим доступу: <http://media.pfeiffer.edu/iridene/courses/legitcri.html> – Назва з титул. екрану.
18. Offe C. and Ronge V. «Theses on the Theory of the State», in Giddens, A and Held, D. (eds) (1982) *Classes, Power and Conflict, Classical and Contemporary Debates*, London, The Macmillan Press Ltd. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.arasite.org/offe2html – Назва з титул. екрану.
19. Svensson P. Stability, Crisis and Breakdown: Some notes on the concept of Crisis in Political Analysis [Електронний ресурс] / P.Svensson // *Scandinavian Political Studies (New Series)*. – 1986. – Vol.2. – P.129–138. – Режим доступу: tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95543 – Назва з титул. екрану.
20. Ticktin H. Decline as a Concept – and Its Consequences [Електронний ресурс] / H.Ticktin. – Режим доступу: <http://ru.scribd.com/doc/25984553/Decline-of-Capitalism-by-Hillel-Ticktin> – Назва з титул. екрану.

References

1. Macijevs'kyj Ju. Politychna kryza: teoretychnyj analiz / Ju.Macijevs'kyj // *Naukovi zapysky. Serija « Politychni nauky»*. «Demokratychnyj tranzyt v Ukraïni: pidsumky elektoral'nogo cyklu 2004–2007 rr.». – Ostrog: Vydavnytvo Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka Akademiya». – 2008. – Vyp.3. – S.146–161.
2. Sapa N.V. Komparatyvnyj analiz svitovogo ta vitchyznjanogo dosvidu antykrizovogo derzhavnogo upravlinnja / N.V. Sapa // *Derzhava ta regiony. Serija: derzhavne upravlinnja*. – 2011. – №1. – S.115–119.
3. Hantington S. Politicheskij porjadok v menjajushhihsja obshhestvah / Semjuel Hantington; [Per. s angl. V.V. Rokitjanskogo]. – M.: Progress–Tradicija, 2004. – 480 s.
4. Chernij A.L. Chynnyk kryzovosti u transformuvannyj suspil'no-politychnyj system perehidnogo periodu: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: spеч. 23.00.04. «Politychni problemy mizhnarodnoi systemy ta global'nogo rozvytku» / A.L. Chernij. – K., 2004. – 18 s.
5. Bennett O. Cultural Pessimism: Narratives of Decline in the Post-Modern World / Oliver Bennett. – Edinburg University Press, 2001. – 216 p.
6. Dickerson M.O. Whose North Political Change, Political Development and Self-Government in the Northwest territories / Mark. O. Dickerson. – UBC Press, 1992. – 233 p.
7. Harmlund P.A. Liberal International and the decline of State: The Thought of Richard Cobden, David Mitrany and Kenichi Ohmae / Per A.Harmlund. – Palgrave Macmillan, 2005. – 240 p.
8. Huntington S. Political Development and Political Decay / Samuel Huntington // *World Politics*, 1965. – Vol.17, No 3. – P.386–430.
9. Karpferer B. Crisis of State: War and Social Upheaval / Bruce Karpferer, Bjorn Enge Bertelsen. – Berghan Books, 2013. – 338 p.
10. Levesque S. Thinking historically: Educating students for 21st Century / Stephane Levesque. – University of Toronto Press, 2009. – 240 p.
11. Ritter H Dictionary of concepts in history [Elektronnyj resurs] / Harry Ritter. – Greenwood publishing Group, 1986. – 490 p. –

Rezhym dostupu: <http://books.google.com.ua/books?id> – Nazva z tytul. ekranu.

12. Smith B.A. Nostalgia, Memory and Decline at the Dawn of Modern Political Thought / Brian Andrew Smith. – ProQuest, 2008. – 260 p.
13. Ticktin H. Origins of the Crisis in the USSR: essays on the Political Economy of a Disintegrating System / Hillel Ticktin. – M.E. Sharp, 1992. – 192 p.
14. Ticktin H. The Crisis and the Capitalist system today / H.Ticktin // *Marxism & the Global Financial Crisis*. – Routledge, 2013. – P.1–20.
15. Zimmermann E. Political Violence, Crises and Revolutions (Routledge revivals): Theories and Research // Ekkart Zimmermann. – Routledge, 2013. – 810 p.
16. Chowdhury Sh.D Crisis, Decline and Turnaround. A test of Competing Hypotheses for short-term performance improvement in small firms [Elektronnyj resurs] / Shamsud D.Chowdhury, James R.Lang // *Journal of Small Business Management*. – 1999. – Vol.31. – Rezhym dostupu: [dociu www.questia/google scholar.gst?dociu=5000253347](http://www.questia.com/doc/5000253347) – Nazva z tytul. ekranu.
17. Habermas J. The theorems of Legitimation Crisis [Elektronnyj resurs] / Jurgen Habermas // translated by Thomas McCartney. – Boston, Beaconpress, 1975. – P.68–75. – Rezhym dostupu: <http://media.pfeiffer.edu/iridene/courses/legitcri.html> – Nazva z tytul. ekranu.
18. Offe C. and Ronge V. «Theses on the Theory of the State», in Giddens, A and Held, D. (eds) (1982) *Classes, Power and Conflict, Classical and Contemporary Debates*, London, The Macmillan Press Ltd. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: www.arasite.org/offe2html – Nazva z tytul. ekranu.
19. Svensson P. Stability, Crisis and Breakdown: Some notes on the concept of Crisis in Political Analysis [Elektronnyj resurs] / P.Svensson // *Scandinavian Political Studies (New Series)*. – 1986. – Vol.2. – P.129–138. – Rezhym dostupu: tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95543 – Nazva z tytul. ekranu.
20. Ticktin H. Decline as a Concept – and Its Consequences [Elektronnyj resurs] / H.Ticktin. – Rezhym dostupu: <http://ru.scribd.com/doc/25984553/Decline-of-Capitalism-by-Hillel-Ticktin> – Nazva z tytul. ekranu.

Klym I.M., Candidate of Political Sciences, teacher, Ivano-Frankivsk National Medical University (Ukraine, Ivano-Frankovsk), decoledgo@ukr.net

The analysis of conceptual meaning of the political decline and political decay in the contemporary political sciences

The article's purpose is an analysis of the essential characteristics of the concepts of the political decline and political decay. Tasks of the article are: 1) To describe the evolution of understanding of the processes that are marked by the concepts; 2) To define the meaning of the concepts in writings of the contemporary social scientists; 3) To analyze the differences between the concepts of the political decline and political crisis; 4) To generalize the factors of processes of the political decline and the political decay and the general means of its management described in the social scientists' writings. There were implied conceptual analysis methods and historical approach and the comparative method in the investigation. We concluded that Political Decline and the political decline are the processes of more gradual and not easily noticeable deterioration of the political system. The factors of the processes' emergence are generally connected with the contradictions of contemporary capitalist social system and with the political modernization process. The means of the processes' emergence prevention are similar to those used in the political crisis avoidance.

Keywords: political decline, political decay, political crisis, the political power legitimacy, political modernization, national state.

Клим И.М., кандидат политических наук, преподаватель, Ивано-Франковский национальный медицинский университет (Украина, Ивано-Франковск), decoledgo@ukr.net

Анализ сущности понятий политического упадка и политическое разложение в современной политологии

Целью публикации является раскрытие существенных признаков понятий «политический упадок» и «политическое разложение» в современной политологии. Задачами статьи есть: 1) Описать эволюцию понимания процесса ухудшения политического функционирования в науке; 2) Определить сущность понятий «политический упадок» и «политическое разложение» в произведениях современных обществоведов; 3) Проанализировать отличия между терминами «политический кризис» и «политический упадок» в политической мысли современности; 4) Обобщить факторы процессов политического упадка и политического кризиса, а также и средств препятствующих их возникновению, согласно взглядам, которые распространены в современном обществоведении. Было сделано вывод о том, что политический упадок и политическое разложение являются более длительным процессом ухудшения политического функцио-

нирвання в сравненні з порівнянням з політичним кризисом. Основними їх причинами є противоречия сучасної капіталістическої форми, труднощі політичної модернізації та змінення суспільної ролі держави. Методи протидії виникненню цих процесів схожі на те, що застосовуються для недопущення розвитку політичного кризису.

Ключеві слова: політичний упадок, політичне розпадення, політичний кризис, легітимність політичної влади, політична модернізація, національне державство.

* * *

УДК 329:323(477)

Морарь М.В.

доктор політичних наук, професор кафедри філософії та соціології, Таврійський державний агротехнологічний університет (Україна, Мелітополь), morar.nikolay@mail.ru

ПАРТІЙНЕ ЛІДЕРСТВО: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ

Досліджується партійне лідерство як одна з найпоширеніших форм політичного лідерства. Розкривається поняття «партійне лідерство», надається його визначення, розглядається зв'язок між партійним лідерством та політичним лідерством. Виділені та проаналізовані основні етапи формування, становлення та перспективи розвитку партійного лідерства сучасної України.

Доведено, що лідерство партійне як дефініція є складовою частиною поняття «політичного лідерства». Однак вони мають різне смислове навантаження та не можуть вважатися тотожними. Партійне лідерство має конкретніше значення, ніж політичне лідерство, оскільки певна особа або декілька осіб здійснюють функції керівника політичної партії, організовують діяльність своїх прихильників для досягнення програмних цілей і завдань.

Партійне лідерство – це форма керівництва та взаємодії між політичною партією та соціально-політичними, економічними системами з метою досягнення програмних цілей і завдань політичними методами, є однією з найпоширеніших форм політичного лідерства, що виявляє себе у сфері завоювання, формування та регулювання влади.

Взаємозв'язок між поняттями партійний лідер і політичне лідерство виявляється в тому, що партійний лідер намагається досягти політичного лідерства. Партія, що отримує владу, автоматично трансформує свого лідера у керівника держави. Розглядаючи особливості лідерства в політичній партії, поняття лідера пов'язується з тими стратегічними цілями, які стоять перед партією. Тому партійне лідерство має конкретніше значення по відношенню до політичного лідерства.

Проаналізовано особливості формування партійного лідерства в умовах політичної структуризації українського суспільства, виділено фактори та умови, що впливають на їх становлення. Запропоновано власну етапізацію його формування, яка відрізняється своїми специфічними рисами та особливостями: I етап (з кінця 80-х років до середини 1992 р.) – період який можна назвати «протолідерство», тобто утворення політичних та культурологічних клубів, громадських рухів, фронтів тощо; II етап (1992–2001 рр.) становлення партійного лідерства як суспільного явища. Цьому сприяло прийняття Закону України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р.; III етап (2001 р. – понині) – діяльність партійного лідерства в Україні регулюється Законом «Про політичні партії» (квітень 2001 р.).

Підкреслено, що становлення партійного лідерства в Україні відбувалося в умовах економічної кризи, зростання бідності населення, формування потужних фінансово-промислових груп та посилення їх впливу на лідерів партій. Робиться висновок, що на цьому етапі партійне лідерство відіграло як прогресивну, так і негативну роль у політичному процесі країни. З одного боку, сприяло демократизації суспільства, розвитку політичної участі громадян, а з іншого стало підставою для появи олігархічних партійних кланів та фінансово-промислових угруповань. Ця суперечливість призвела до того, що українська багатопартійність, у часи державної незалежності, не змогла висунути лідера, який би об'єднав усі верстви українського суспільства в боротьбі за справжню демократію, соціальну справедливість та всенародний добробут. Аналіз дає змогу стверджувати, що сучасне політичне життя України спонукає появу нових партійних лідерів здатних на активні новаторські дії. Доведено, що поява таких партійних лідерів перебуває сьогодні у стадії становлення та характеризується суперечливістю, нестабільністю, гострою конфліктністю, невисокою ефективністю.

Ключеві слова: партія, партійний лідер, партійне лідерство, політичний лідер, політичне лідерство, політичний процес, трансформаційні суспільства.

На сучасному етапі розвитку суспільства вирішальним чинником об'єднання України є утвердження сильної демократичної влади. Вона має ґрунтуватися на довірі народу, його активній участі у здійсненні державної політики. Надзвичайно важливу роль у вирішенні цих питань належить партійним лідерам.

Партійне лідерство є однією з найбільш поширених форм лідерства, що безпосередньо пов'язана з характе-

ром і якістю політичної влади, конкретним способом її структурування та легітимації. У всіх країнах Європи, незалежно від типу правління, партійне лідерство розглядається як важлива складова політичного життя, що виступає потужним фактором розвитку як держави, так і політичних партій. Специфіка останнього полягає в тому, що, з одного боку, політичні партії є формою самоорганізації громадян, виразниками політичних інтересів певного кола людей, а з іншого боку, – через своїх представників, які одержали владу в результаті виборів, стають складовою частиною влади. Саме тому партії та лідери є впливовими інститутами демократії, які визначають вектор суспільно-політичного розвитку країни.

Статус політичних партій, їхнє місце і роль у суспільному розвитку держави визначає Конституція України і чинне законодавство. Політичні партії, зазначено в Конституції, сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах [3, с. 17]. Відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні» політичні партії відзначаються як зареєстроване добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загально-національної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах. Політичні партії повинні мати програму, в якій обов'язково викладаються цілі та завдання цієї партії, а також шляхи їх досягнення [1].

Відзначимо, що сучасна українська багатопартійність є прогресивним демократичним завоюванням, що свідчить про перемогу політичного та ідеологічного плюралізму в житті країни. Сьогодні партійні лідери відіграють значну роль не тільки у виборчих кампаніях, а й суттєво впливають на хід політичних процесів у цілому.

Разом із тим, доведено, що досвід існування та діяльність партійного лідерства за роки незалежності України має і багато негативних аспектів. Насамперед, вони не стали впливовою та авторитетною силою для широких мас, оскільки недостатньо ефективно виконують ту роль, яку мали б виконувати останні у політичних процесах демократичного суспільства. У діяльності більшості партійних лідерів домінують популістські підходи, невідповідність між деклараціями та практичними діями. Партійні ідеології абстрактні, нецілеспрямовані і не мають конкретного ціннісного змісту.

У зв'язку з цим необхідним є науковий пошук шляхів «оздоровлення» всієї системи діяльності партійних лідерів з метою підвищення її результативності в політичних процесах сучасної України. Крім того, дослідження проблем партійного лідерства у сучасній Україні, як справедливо відзначають дослідники, обумовлено і тим, що є наявність потреби в авторитетних лідерах, які би відповідали певним очікуванням народу [2, с. 4].

Актуальність дослідження зумовлена також і недостатнім рівнем наукової розробленості проблеми. Українські дослідники провели ґрунтовну роботу з вивчення історії політичних партій, їх виникнення та розвитку, з'ясували взаємини партій із державною владою та між собою, означили перспективи розвитку багатопартійності тощо. Певний внесок у розробку досліджуваної проблеми зробили сучасні вчені: Т.Бевз, В.Бebик, В.Горбатенко, М.Головатий, Л.Гонюкова, С.Здіорук,